

9 (2025), 32-37

İslami Bankacılık ve Faiz: Riba Yasasının ve Çağdaş Yorumunun İncelenmesi

*Islamic Banking and Interest: a Study of the Prohibition of
Riba and its Contemporary Interpretation*

Abdurakhim ABDUGANIEV

İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam İktisadı ve Finansı Tezli
Yüksek Lisans Öğrencisi
İstanbul/Türkiye
a.abduganiev@ogr.iu.edu.tr

Istanbul University
Institute of Social Sciences
Department of Islamic Economy and
Finance Master's Degree Student
Istanbul/Turkiye
ORCID: 0009-0003-7924-7793

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Types
Geliş Tarihi | Received
Kabul Tarihi | Accepted
Yayın Tarihi | Published
Yayın Sezonu | Pub Date Season
Sayı | Issue
Sayfa | Pages

Kitap Değerlendirmesi | Book Review
25 Mayıs | May 2025
26 Haziran | June 2025
30 Haziran | June 2025
Haziran | June
9
32-37

Atıf | Citation

Abduganiev, A. (2025). Islamic Banking and Interest: A study of the Prohibition of Riba and its
Contemporary Interpretation.

Maruf İktisat İslâm İktisadı Araştırmaları Dergisi, (9), 32-37.

DOI: 10.58686/marufiktisat.1706021

İntihal | Plagiarism | Telif Hakkı | Copyright

Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır.
İntihal tespit edilmemiştir

This article has been scanned by iThenticate. No
plagiarism detected.

Yayıncı | Published by

Maruf Eğitim Araştırma ve Dayanışma Vakfı
Maruf Education Research and Solidarity Foundation

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif
hakkına sahiptirler ve çalışmaları

CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır.

Author(s) publishing with the journal retain(s) the
copyright to their work licensed under the
CC BY-NC 4.0.

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların
kaynakçada belirtildiği beyan olunur. | It is declared that scientific and ethical principles have been followed while
carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Abdurakhim Abduganiev).

Islamic Banking and Interest: A study of the Prohibition of Riba and its Contemporary Interpretation

İslami Bankacılık ve Faiz: Riba Yasağının ve Çağdaş Yorumunun İncelenmesi

Abdullah Saeed. *Islamic Banking and Interest: A Study of the Prohibition of Riba and its Contemporary Interpretation*.
Leiden-Boston-Köln: Brill Publications, 1999. 165 sayfa.
ISBN 90 04 10565 4

Öz

Abdullah Saeed'in 1999 yılında yayımlanan *İslami Bankacılık ve Faiz: Riba Yasağının ve Çağdaş Yorumunun İncelenmesi* adlı eseri, modern İslami bankacılığın temel prensipleri ile operasyonel gerçekliklerine meydan okuyan radikal bir çalışma olarak öne çıkmaktadır. Bu akademik katkı, riba (faiz/tefecilik) yasağının tarihsel, teolojik ve hukuki temellerini sorgularken, çağdaş İslami finans kurumlarındaki uygulamaların bu temellerle ne derece örtüştüğünü eleştiri konusu edinmektedir. Kitabın yayımlandığı dönem göz önüne alındığında, Saeed'in bu kitabı, İslami finans literatüründe riba-faiz tartışmaları merkezinde ortaya çıkmıştır. Zira eser, riba yasağının yerleşik yorumlarına getirdiği radikal eleştirilerle, sonraki akademik tartışmaların yönünü şekillendirmiş ve modern İslami finans pratiklerinin etik temelleri üzerine yeniden düşünmeye davet etmiştir.

JEL Sınıflandırması: G21, Z12, P43, G38

Kitap, özellikle faizin her türünü riba kapsamında değerlendiren hâkim anlayışa karşı duruşuyla dikkat çekerken, Kur'an ve Sünnet'in ahlaki ruhunu merkeze alan yorumuyla konvansiyonel finans ile İslami finans arasındaki ayrımların ne kadar derin ve sahici olduğu sorusunu gündeme taşımaktadır ancak yazarın önerileri göz önünde bulundurulursa konvansiyonel birçok işlemin İslami finans kapsamına kolaylıkla dahil edilmesi sonucu ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Eserin önemi, günümüz İslami finansını onlarca yıldır şekillendiren yerleşik inançlara ve öğretilere karşı bu radikal tutumunda yatmaktadır. Saeed'in temel tezi, ribayı tüm faiz türleriyle eşitleyen yaklaşımın, Kur'an ve Sünnet'in ahlaki ve insani özünden önemli ölçüde sapan legalistik¹ bir yorum biçimini temsil ettiğini ileri sürmektedir. Bu yaklaşım hem eserin yazıldığı dönemde hem de günümüzde tartışılmaya devam eden, İslami bankacılığın "gizli faiz" eleştirilerine zemin hazırlayan temel bir argüman olarak öne çıkmaktadır.

1 Legalistik terimi, bir meseleye salt hukuki kurallar ve şekilsel normlar çerçevesinde yaklaşmayı ifade eder. Bu yaklaşımda, bir işlemin ahlaki veya etik boyutları yerine, biçimsel olarak hukuka uygunluğu esas alınır. Bu kitapta İslam hukukunda legalistik yorumlar derken, bir işlemin şeklen şer'i kurallara uyup uymadığına odaklanırken, bazen bu işlemin adalet, eşitlik ve hakkaniyet gibi temel ilkelerle örtüşüp örtüşmediğini ihmal ettiği iddiasını ifade etmek için kullanılmaktadır.

Saeed'in çalışması hem klasik hem de modern kaynaklardan beslenmektedir. Kur'ani ve Hadisten referanslara doğrudan atıflar yapılmasının yanı sıra, İslam hukuku literatüründe öne çıkan klasik âlimlerin görüşlerine ve çağdaş akademik tartışmalara da sistematik biçimde yer verilmektedir. Özellikle Fazlur Rahman, Muhammed Esed ve Mevdudi gibi önemli entelektüellerin yorumlarının kitaba dâhil edilmesi, çalışmanın görüş çeşitliliğini ve metodolojik derinliğini artırmaktadır.

Eser, akademik düzeyde kaleme alınmış olmakla birlikte, dili sade ve açık bir üslupla kurgulanmıştır. Her ne kadar terimsel yoğunluk barındırsa da, kavramsal açıklamaların yeterli ve yerinde sunulması, kitabı hem alan uzmanları hem de konuya ilgi duyan genel okuyucular için erişilebilir kılmaktadır. Yazarın İslam hukuku terminolojisine hâkimiyeti açıkça hissedilmekte, ancak bu hâkimiyet, okuyucuyu boğmayan bir denge içerisinde sunulmaktadır.

Saeed'in yaklaşımı, eleştirel olmakla birlikte akademik mesafeyi koruyan bir yapıya sahiptir. Hâkim riba yorumunu ve çağdaş İslami finans kurumlarının uygulamalarını ciddi biçimde sorgularken, bu eleştirilerini duygusallıktan uzak, metne dayalı ve mantıksal argümanlarla temellendirmeye çalışmıştır. Özellikle "Neo-Revivalist" (yeniden canlandırıcı) olarak adlandırdığı yaklaşımı hedef alırken sert bir tutum sergilese de, bu sertlik yıkıcı değil; aksine yeni içtihad yollarına ve adalet temelli alternatif yaklaşımlara alan açan yapıcı bir eleştiri olduğunu söyleyebiliriz.

Riba Yasağında Kur'ani Temeller: Ahlaki ve İnsani Vurgu

Saeed'in analizi, riba yasağının Kur'ani temellerinin bir incelemesiyle başlamakta ve bunun ekonomik ve sosyal açıdan dezavantajlı durumda olanlar için derin ahlaki ve insani kaygılarda köklendiğini ortaya koymaktadır (s. 17). Yazar, kavramı Kur'an boyunca takip ederek, riba kınamasının temelde İslam öncesi Mekke ve Medine toplumunda yoksul ve savunmasızların sömürülmesine karşı etik bir emir olduğunu, herhangi bir 'artış'a karşı yalnızca legalistik bir yasak olmadığını ileri sürmektedir (s.17-30).

Riba ile ilgili Kur'ani muamele tutarlı bir şekilde sadaka (hayır), yoksullara mali yardım ve muhtaçları ihmal edenlerin kınanması konularındaki daha geniş tartışmalar içinde görülmektedir. İnfak, zekât ve sadaka gibi terimler sıklıkla riba ile ilgili ayetlere eşlik etmekte ve Allah rızası için verme ve harcamanın önemini vurgulamaktadır. Karz-ı hasen kavramı, borçlunun zorluklarla karşılaştığında hiçbir ek ücret talep edilmemesi gerektiğini şart koşarak, Kur'an'ın aşırı durumlarda anaparanın bile sadaka olarak bağışlanmasını önermesiyle birlikte kritik bir unsur olduğuna dikkat çekmektedir (s.17-18).

Saeed'in en önemli iddialarından biri, ayetteki "lekum ruusu emvalikum; la tazlimune ve la tuzlemun" (Anaparanız sizindir, ne zulmedeceksiniz ne de zulmedileceksiniz) ifadesini yasağın hikmeti (mantığı) olarak vurgular. Bu, yasağı doğrudan adaletsizliği önlemekle ilişkilendirmekte ve ribayı borçlunun ödeme güçsüzlüğü nedeniyle vade sonunda borca miktar ekleme uygulaması olarak konumlandırmaktadır. Bu anlayış, ribayı 'faiz' olarak tanımlanmasına meydan okumakta ve sosyal adalette köklenmiş daha derin bir ahlaki amaca işaret ettiğini ileri sürmektedir (s. 27).

Riba Yasağında Sünnet'in Yorumu

Yazara göre Sünnet, ribayı ahlaki bir bakış açısıyla da ele almakla birlikte, esas itibarıyla belirli işlem türlerine, özellikle bazı satış biçimlerine odaklanır. Bu da dönemin ekonomik sömürüsünü engellemeye yönelik bir bağlamsal amaç taşır. Sünnet'te ribayla ilgili hadislerde, Kur'an'ın borç (deyn) ve ödünç (kard) vurgusunun aksine, "borç" ve "ödünç" ifadeleri nadiren geçer. Daha çok bazı satış türlerine atıfta bulunulur. Örneğin, altın, gümüş, buğday, arpa, hurma ve tuzu konu alan "ribevi mallar hadisi", bu malların kendi cinsleriyle takas edilmesi hâlinde, değişimin misli misline, denk değerle ve peşin olarak yapılmasını zorunlu kılar. Yazar, bu satış yasaklarının ardındaki temel amacın; dönemin hayati öneme sahip iki para birimi (altın ve gümüş) ile dört ana beslenme ürünü (buğday, arpa, hurma, tuz) gibi temel malların takas işlemlerinde, muhtemel adaletsizliklerin ve ekonomik bakımdan daha güçsüz durumda olan tarafın sömürülmesinin önüne geçmek olduğunu öne sürerek farklı yorumlaya çabalar. Saeed, Hz. Bilâl'in kalitesiz hurmaları daha iyi hurmalarla değiştirmesini ve Hz. Peygamber'in bu işlemi açıkça riba olarak tanımlamasını, adaletle bağlantılı bu endişenin somut bir örneği olduğunu ileri sürmekte (s.32-33). İbn Kayyim de bu satış yasaklarını, cahiliye dönemindeki borcun sürekli artmasına yol açan ribayı engellemeye bağlar. Yani yazara göre ribeви mallar hadisinin katı hükümleri, yüzeyde biçimsel bir yaklaşımı akla getirebilir, ancak yazarın Hz. Bilâl örneği ve İbn Kayyim'in açıklamalarıyla desteklenen çözümlemesi, bu kuralların ardında adil olmayan takasları ve sürekli borç birikimini önlemek gibi daha derin bir amaç olduğunu iddia eder (s. 31). Aslında geçim ekonomisinin temel malların sömürüye açık olduğu şartlarında, Sünnet'in bu hükümlerinin adaleti sağlama amacını taşıyan ve pratik çözümler getiren bir niteliğe sahip olması da son derece doğaldır.

Klasik Fıkıh Gelişimi

Saeed'in tarihsel çözümlemesinin belki de en önemli boyutu, klasik fıkıhın büyük ölçüde riba meselesinde legalist ve biçimsel bir yaklaşımı benimseyerek gelişmesine odaklanmasıdır. Yazara göre, bu dönüşüm yasağın ardındaki hikmeti (mantığı) göz ardı ederek, sadece illet (etkin neden) belirlemeye yönelmiş ve zaman zaman ahlaki boyutları ihmal eden yorumların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ayrıca, bu yorumların yasağın özünü aşan hiyel (hukuki hileler) gibi uygulamaların zeminini hazırladığı da ifade edilmektedir (s. 34).

Saeed, fıkıh tartışmalarının öncelikle riba doktrinini geliştirmek amacıyla “ribevi mallar hadisi”ne odaklandığını ve “tartılabılır,” “ölçülebilir,” “para birimi” ya da “saklanabilir gıda” gibi farklı illetlere dayanan kıyas yoluyla yasakların kapsamının genişletildiğini ileri sürer. Bu yaklaşımın, farklı mezhepler arasında değişen ve bazen “şaşırtıcı sonuçlara” varan yorumlar doğurduğunu savunur (s. 35-36). Saeed, bu yöntemi “yüzeysel ve ahlaki-insani değerlendirmelerden yoksun” bulmakta ve “la tazlimune ve la tuzlemun” ilkesinin göz ardı edildiğini öne sürmektedir (s. 37).

Yazara göre riba yasağının bütünlüğünü en çok zedeleyen unsur ise, fakihler arasında kabulü konusunda farklı görüşler bulunmasına rağmen, hiyel (şerî hilelerin) gelişimi ve bunların yaygın biçimde benimsenmesi olmuştur. Saeed, Hassaf'ın “Hiyel” adlı eserinden aktardığı tarihsel örneklerle, sahte satışlar veya karmaşık takas düzenlemeleri aracılığıyla faiz oranına bağlı para borçlarının nasıl verilebildiğini, böylece yasanın şeklen uygulanıp özünün ihlal edildiğini ortaya koymaktadır. Bu hiyel uygulamaları, riba yasağını fiilen neredeyse geçersiz hâle getirmiş; İslam hukukçularının biçimsel koşullara sadık kalırken, ekonomik anlamda ribaya denk gelen uygulamalara kapı aralayan bir sistem kurmasına yol açmıştır (s. 38-39).

Modernist Perspektifler

Saeed'in modern yorumlarla ilgili analizi, İslami finans üzerinde derin etkileri olan temel felsefi bir bölünmeyi ortaya koymaktadır. Ona göre Fazlur Rahman ve Muhammed Esed gibi isimleri içeren modernist yazarlar, riba yasağını ahlaki amacıyla yeniden uyumlaştırmaya, modern finansın karmaşıklıklarını kabul etmeye ve çeşitli faiz türleri arasında farklılaştırma yapmaya çalışmaktadırlar. Bu isimler, riba yasağının varlık nedeni (raison d'être) olarak adaletsizliği vurgulamakta ve bunu açıkça ekonomik açıdan zayıf olanların sömürülmesiyle ilişkilendirmektedirler. Esed'in riba kapsamına giren konuların ahlaki bir mesele olduğu ve borç veren ile borç alan arasındaki ilişkinin altında yatan sosyoekonomik motivasyonla yakından bağlantılı olduğu yönündeki görüşü bu yaklaşımı örneklendirmektedir. Modernistler, tüm modern banka faizinin yasak olmadığını öne sürerek, tüketim ve üretim kredileri, basit ve bileşik faiz arasındaki ayrımlar ve enflasyonu telafi edecek indeksleme savunuculuğu dahil olmak üzere çeşitli faiz türlerini ribadan ayırtmaya çalışmışlardır (s. 41-43).

Ancak Saeed, bu Modernist yorumların kendi “neo-Revivalistler” diye adlandırdığı kesim (Banka faizinin riba olduğunu söyleyenler) tarafından evrensel ret ve küçümseme ile karşılaştığını, kalıtsal hukuki formlara öncelik veren yasanın ruhundan ziyade herhangi bir yeniden değerlendirmeye karşı dirençte olduklarını ileri sürmektedir (s. 48).

“Neo-Revivalist” Görüşler

Yazara göre, çağdaş İslami finasta baskın hâle gelen neo-Revivalist yaklaşım, ribayı tüm faiz türleriyle özdeşleştiren katı ve harfi yorumunu sürdürmektedir. Bu okul, İslam hukukundaki ribanın hukuki biçimini öne çıkararak özellikle “lekum ruusü emvalikum” (anaparanız sizindir) ayetini harfi anlamında savunur. Bu görüş anapara üzerinde önceden belirlenmiş her türlü artışı riba olarak değerlendirir ve paranın tek başına kısır bir araç olduğunu, getiri elde etmenin şartı olarak paranın risk altına konulması gerektiğini ileri sürer.

Yazar, Mevdudi'yi önde gelen neo-Revivalist düşünürlerden biri olarak değerlendirmekte; bu gibi âlimlerin ribayı, “borç verenin borç alandan sabit bir faiz oranıyla aldığı miktar” şeklinde tanımladıklarını belirtmektedir. Ayrıca, İslam İdeoloji Konseyi gibi kurumlar ise, İslam'daki tüm düşünce ekollerinin riba teriminin her tür ve biçimiyle faizi ifade ettiğinde tam bir oy birliğinin olduğunu açıkça ifade etmektedir (s. 49).

Yazarın “Neo-Revivalist” Argümanların Eleştirel Değerlendirmesi

Saeed’in geleneksel öğretiyi koruyan ana akım riba değerlendirmelerine yönelik eleştirisi özellikle keskin olup, yaklaşımlarında birkaç temel kusur tespit ettiğini iddia etmektedir. Yazar, ‘Ruusü emvalikum’ (anapara) yorumunun itibari parada sabit sayısal değer olarak anlaşılmasının sorunlu olduğunu savunmakta, zira tarihsel olarak anaparanın değeri içeriğinde doğal olan mal-para (altın, gümüş) ile ilişkili olduğunu belirtmektedir. İtibari para sisteminde anaparanın satın alma gücünü yansıtmaması gerektiğini, gerçek değeri korumak için enflasyon ayarlaması gerektirdiğini savunmaktadır (s. 119).

“Paranın kısırlılığı” kavramı, Aristoteles’in parayı yalnızca “kısır” bir fiziksel nesne (sikke) olarak değerlendiren ve günümüz açısından geçerliliği bulunmayan bir görüş olarak reddedilmektedir. Saeed, modern paranın “soyut bir kavram”, “bir talep, bir hak, bir güç” olduğunu ve bu satın alma gücünün kullanımına karşılık borç verenden ücret almanın engellenmesinin, özünde adil olmadığını ileri sürmektedir (s. 122).

Saeed, ana akım geleneksel öğretideki “adalet” anlayışının en kritik özelliğini, sabit getirilerle borç yükü altındaki “zayıf” girişimciyle empati kurarken, enflasyon nedeniyle mevduatlarının reel değerini kaybeden küçük tasarruf sahiplerine yönelik adaletsizliği göz ardı ettiğini açığa çıkarmak olarak görmektedir (s. 125). Yazara göre, bu adalet ilkelerinin seçici biçimde uygulanması, “neo-Revivalist” çerçevenin modern finansın karmaşıklıklarını yeterince kavrayamadığı ve yetersizliği iddiasının bir örneğidir.

İslami Bankacılık Uygulamaları: Kar-Zarar Paylaşımı

Saeed’in çağdaş İslami bankacılık uygulamalarına yönelik incelemesi, teorik idealler ile pratik uygulama arasında önemli bir uçurum olduğunu ileri sürmektedir. Kar-zarar ortaklığı olarak da bilinen mudaraba ve müşareke, gerçek risk paylaşımı için İslami bankacılığın teorik temelleri olarak öngörülürken, pratik uygulamaları ciddi şekilde sınırlı kalmış ve bu mekanizmalar ticari baskılar ve risk kaçınması nedeniyle sıklıkla fiili önceden belirlenmiş getiri mekanizmalarına dönüştürülmüştür (s. 51).

Saeed ampirik kanıt olarak ortaya attığı örnekte, Dubai İslam Bankası 1989’da yatırım fonlarının sadece %3’ünü kar-zarar paylaşımı (KZP) operasyonlarında kullanırken, İslam Kalkınma Bankası’nın on yıllık dönemde finansmanı toplam finansmanın sadece %0,12’sini oluşturmuştur. İslami bankalar KZP’yi çok riskli bulmuş ve sonuç olarak riski azaltmak için mudaraba ve müşarekenin temel özelliklerinin birçoğundan mahrum etmiştir (s. 70).

Yazara göre pratikte mudaraba öncelikle kısa vadeli ticari amaçlar için kullanılmakta, bankalar detaylı yönetim şartları belirlemekte, mudaribi hatalardan sorumlu tutmakta, sabit süreler dayatmakta ve performans garantileri talep etmektedir. Bu, teorik olarak bankanın zararı yüklenmesi gerekirken bankanın riskini etkin bir şekilde ortadan kaldırmaktadır.

Murabaha: “Modern Hile”

Saeed’in eleştirisinin belki de en çarpıcı yönü, İslami bankaların varlıklarının yaklaşık %75’ini oluşturan hâkim mekanizma haline gelen murabaha finansmanı ile ilgilidir. Yazar, murabaha’nın pratik uygulamasının onu etkin bir şekilde kamufle edilmiş faizli mekanizmaya dönüştürdüğünü, “modern hile” olarak işlev gördüğünü savunmaktadır.

Teorik olarak bir satış sözleşmesi niteliğinde olsa da, Saeed, İslami bankaların murabaha işlemlerinde ürün özellikleri ve kusurlarla ilgili müşteriyi sorumlu tutan hükümler, avans ödemeleri ve garantilerle desteklenen bağlayıcı satın alma vaatleri ve geleneksel banka faiz cezalarına benzer oranlarda hesaplanan gecikme cezaları gibi unsurlar aracılığıyla tüm riskleri fiilen ortadan kaldırdığını iddia etmektedir (s. 90).

Saeed, murabaha işlemlerinde bankanın rolünün gerçekte “satıcı” değil, “finansör” olarak tanımlanması gerektiğini vurgulamaktadır; çünkü banka ne malları elinde tutmakta ne de bunlarla ilgili herhangi bir risk üstlenmektedir. Yazar, ekonomik açıdan “kâr marjı ile faiz arasında aslında anlamlı bir fark bulunmadığını” ve bunun modern dönemde “faiz temelli borç verme uygulamalarını meşrulaştırmak için kullanılan başka bir hile” olduğunu öne sürmektedir (s. 77).

Dini Denetleme Kurullarına Yönelik Eleştiri

Saeed, Şerî uygunluğu denetleme görevini üstlenen Dini Denetleme Kurullarını (DDK) yüksek derecede taklit ve şekilcilikle hareket etmekle itham etmekte, bu da çoğu zaman örtülü faizin ve hiyel'in meşrulaştırılmasına kapı aralamakta olduğunu iddia etmektedir. DDK yaklaşımı, Kur'an ve Sünnet metinlerinin harfi yorumlarına sıkı sıkıya bağlı kalmakta, sıklıkla tarihsel bağlamı göz ardı etmekte ve geleneksel mantığı artık modern bağlamlarda geçerli olmadığına bile eski kuralları uygulamaktadır. Bu kurumlar sıklıkla sahihliği zayıf veya tartışmalı hadislerle dayalı kararlar vermekte ve kritik olarak, çözümleri kabul edilebilir hukuki formlara sokarak pratik sorunları çözmek için hiyel'e başvurmaktadır (s. 108).

Yeni İctihad Gerekliliği

Bu sistemik sorunlara karşılık olarak Saeed, Kur'an ve Sünnet'in muamelat (sosyal ilişkiler) konusunda doğası gereği esnekliği ve geniş etik ilkeleri teşvik ettiğini güçlü bir şekilde savunmaktadır. 6219 Kur'an ayetinden yaklaşık 80 tanesi ibadetle ilgili katı hukuki konularla ilgilendiğini, sosyal ve ekonomik konularda esneklik göstergesi olduğunu belirtmektedir (s. 132).

Saeed'in riba yorumunun temelinde, riba yasağının katı yasal formlar üzerinden değil; adalet, eşitlik ve hakkaniyet gibi ahlaki ilkeler temelinde yeniden şekillendirilmesi yer aldığı ileri sürülmektedir. Adaletsizlik unsurunun nihayetinde neyin riba sayılacağını ve neyin sayılmayacağını belirlemesi gerektiğini ileri sürerek, yeni içtihatlarla bütün faiz türlerinin riba oluşturmadığını, yalnızca taraflardan birine adaletsizlik içeren uygulamaların riba olarak görülmesi gerektiğini ima etmektedir.

Sonuç: Kitaba Eleştirel Bir Bakış

Abdullah Saeed'in *Islamic Banking and Interest* adlı eseri, İslami finans literatürüne yönelik ciddi bir eleştiri sunması bakımından dikkat çekicidir. Eserin, özellikle klasik fıkıhta ribanın tarihsel evrimi, hiyel kavramının yaygın kullanımı ve bu yapının günümüz İslami bankacılık uygulamalarına etkisi üzerine yaptığı tespitler, tartışmaya değer unsurlar içermektedir. Saeed, hem tarihsel hem metinsel açıdan güçlü bir eleştirel çerçeve kurarak, riba yasağının biçimsel (legalistik) bir yaklaşımla ele alınmasının, İslami finansın ahlaki çekirdeğini zayıflattığını ileri sürmektedir. Bu yönüyle kitap, yayınlandığı dönemde riba-faiz tartışmaları kapsamında önemli bir çalışma olmayı başarmış ve literatürde farklı yaklaşımların önünü açmıştır.

Bununla birlikte, eserin bazı açılardan sınırlılıkları da bulunmaktadır. Saeed'in Neo-Revivalist olarak tanımladığı geleneksel yaklaşıma yönelik kapsamlı eleştirisi geniş olsa da, öne sürdüğü çözümler – özellikle radikal içtihat ve geniş çaplı reform çağrısı – büyük oranda genel hatlarıyla sunulmuş ve küresel ölçekteki karmaşık finansal sistemde uygulanabilmesi için gerekli ayrıntılı pratik çerçeveden yoksun kalmıştır. Öte yandan, Saeed'in ortaya koyduğu çözüm önerisi – geleneksel öğretilerden kaynaklanan riba yorumunun ve buna bağlı olarak İslami bankacılık uygulamalarının hileli temellere dayandığını savunarak kapsamlı yeni içtihatlar geliştirilmesini öngörmesi – aslında kendi içinde bir çelişki barındırmaktadır. Çünkü Saeed'in eleştirdiği mevcut riba yorumları ve İslami bankacılık uygulamaları da zaten yeni içtihatların bir sonucudur ve Saeed bunlara ağır eleştiriler yöneltmektedir. Saeed'in bu yaklaşımı banka faizini ribadan ayırtırmak ve şerî olarak meşru kılma çabası gibi de anlaşılabilir.

Saeed, İslami bankaların kar-zarar paylaşımı ilkesine göre faaliyetlerini yürüttükleri iddialarına karşın, bu bankaların aslında tam anlamıyla herhangi bir zarar üstlenmediğini iddia etmektedir. Ancak burada gözden kaçırıldığı önemli bir nokta vardır: Bugünün İslami bankaları sonuçta bir banka olarak faaliyet göstermektedir ve dünya genelinde yerleşmiş, güçlü bir sektör olan konvansiyonel bankacılıkla rekabet etmek zorundadır. Dolayısıyla gecikme cezaları ve kâr payı oranlarındaki benzerlikler gibi unsurların ortaya çıkması gayet doğaldır; zira ortada ciddi bir rekabet söz konusudur. Bunlara ek olarak mevcut içtihatlar doğrultusunda, pratikte İslami bankacılık işlemleri görünüşte konvansiyonel banka işlemlerine benzeyebilir. Ancak özünde farklı bir yapıdadırlar. Ekonomik bakımdan benzerlikler olsa bile, sözleşme biçimi ve şerî kurallara bağlılık, bu prensiplere sıkı sıkıya bağlı olan bireyler için hâlâ önemli bir teolojik anlam taşır. Dolayısıyla, inanç temelli bir tercih olarak, İslami bankacılık inançlı kullanıcılar için önemli bir alternatif oluşturmaktadır.

Kaynakça / References

Saeed, A. (1999). *Islamic banking and interest: A study of the prohibition of riba and its contemporary interpretation*. Brill.